

MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY

SLOVAK JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS

Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava
2021, Volume XIX., Issue 4, Pages 346 – 361

ISSN 1336-1562 (print), ISSN 1339-2751 (online)

Submitted: 16. 11. 2021 | Accepted: 13. 12. 2021 | Published 15. 12. 2021

EKONOMIKA AFGANISTANU V 21. STOROČÍ – REALITA, PROBLÉMY A PERSPEKTÍVY

AFGHANISTAN'S ECONOMY IN THE 21ST CENTURY – REALITIES, CHALLENGES AND PROSPECTS

Ludmila Lipková¹

Afganistan predstavuje pozoruhodný subjekt vo svetovej politike i ekonomike. V príspevku sa budeme venovať najmä osobitostiam doterajšieho ekonomického vývoja a jeho ďalšej perspektíve. Krajina je bohatá na nerastné suroviny, ktoré sa doposiaľ využívali iba v obmedzenom rozsahu. Pre svoju strategickú polohu a nerastné bohatstvo bol Afganistan historicky a zostal dodnes stredobodom pozornosti veľmocí – Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska, Sovietskeho zväzu i Spojených štátov amerických. Vojenská prítomnosť najmä dvoch posledných veľmocí v Afganistane poznačila jeho politický i ekonomický vývoj. Posledných 20 rokov bol ekonomický vývoj v krajine ovplyvňovaný najmä vojenskou prítomnosťou zahraničných armád, najmä USA a poskytovaním rozsiahlej medzinárodnej finančnej pomoci, ktorá je od nástupu vlády hnutia Talibanu (od 21. augusta 2021) zmrazená. Budúcnosť ekonomiky Afganistanu sa bude odlišovať od jej doterajšieho vývoja v posledných dvoch dekádach a bude závislá iba na vlastných zdrojoch krajiny.

Kľúčové slová: ekonomický vývoj, poľnohospodárstvo, priemysel, zahraničná finančná pomoc, Taliban, Afganistan

Afghanistan is a remarkable actor in world politics and economics. In this paper, we will focus on the specific features of its economic development to date and its future prospects. The country is rich in mineral resources, which have so far been exploited only to a limited extent. Because of its strategic location and mineral wealth, Afghanistan has historically been, and remains to this day, the focus of attention of the great powers - the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, the Soviet Union and the United States of America. The military presence of the latter two powers in particular in Afghanistan has marked its political and economic development. Over the

¹ Dr. h.c. prof. Ing. Ludmila Lipková, CSc. Katedra medzinárodných hospodárskych vzťahov, Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1, 851 35 Bratislava, ludmila.lipkova@euba.sk

last 20 years, economic development in the country has been influenced mainly by the military presence of foreign armies, particularly the US, and the provision of large-scale international financial assistance, which has been frozen since the Taliban government took power on 21 August 2021. The future of Afghanistan's economy will be different from its development over the last two decades and will depend solely on the country's own resources. Key words: economic development, agriculture, industry, foreign financial aid, Taliban, Afghanistan
JEL: E6, N1, Q1

1 Úvod

Afganistan je vnútrozemský štát, ktorý sa nachádza v južnej časti strednej Ázie. Historicky prechádzali cez jeho územie mnohé obchodné cesty spájajúce Európu a Stredný východ s južnou a východnou Áziou (Weinbaum, 2021). Krajina má rozlohu 652 860 km² (Worldbank, 2021c). Územie štátu je rozdelené na 34 provincií (Worldbank, 2021c). V Afganistane sa používajú tri druhy kalendára, a to gregoriánsky (oficiálny), islamský a perzský. Šams (Shams) perzský kalendár sa začína marcovou rovnodennosťou (Nowruz). V islamskom kalendári Hidžri (Hijiri) sa roky počítajú od hidžry, dátumu migrácie proroka Mohameda (622 n. l.) z Mekky do Mediny (Library of Congress, 2008).

V súčasnosti žije v Afganistane 39 miliónov obyvateľov, s ročným prírastkom 2,33 % (WPR, 2021). Počet obyvateľov krajiny sa od roku 2001 (21,6 mil.) zvýšil do roku 2020 (39 mil.) takmer dvojnásobne (Countryeconomy, 2021b). V mestách žije 26 % obyvateľov, v rurálnych oblastiach 74 % (Macrotrends, 2021d). Afganistan je multietnický štát. K štyrom najpočetnejším etnikám patria Paštúni (45 %), Tadžici (30 %), Uzbeci (10 %) a Hazari (10 %) (Conversation, 2021a).

Hrubý domáci produkt na obyvateľa dosahuje v krajine 509 USD (Worldbank, 2021b). V roku 2020 žilo 90 % afganského obyvateľstva pod hranicou chudoby (za menej ako 2 USD denne) merané medzinárodnými štandardami (Horowitz, 2021). Vzhľadom k nepriaznivej ekonomickej situácii sa očakáva, že v roku 2022 bude žiť pod hranicou chudoby až 97 % (Loft, 2021). Národná menová jednotka je afgání (AFN), ktorá po nástupe Talibanu devaluje. Priemerný hospodársky rast je od roku 2015 nižší než prírastok obyvateľstva (Worldbank, 2021a). Rýchlo rastúci počet obyvateľov vedie k znižovaniu HDP per capita.

V deň 102. výročia získania nezávislosti Afganistanu od Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska (Faiz, 2019) vyhlásilo hnutie Taliban 19. augusta 2021 na území štátu Afganský islamský emirát (AFP, 2021).

2 PREHĽAD LITERATÚRY

Špecifický historický i súčasný vývoj Afganistanu je predmetom záujmu autorov mnohých teoretických pojednaní o tejto téme. Scarlet (2015) analyzuje Afganistan ako krajinu, ktorá sa odlišuje od mnohých krajín svojou históriou,

poznačenou vojnami s rôznymi mocnosťami alebo vojnami medzi súperiacimi kmeňmi. Všíma si krajinu z aspektu jej vybavenosti nerastnými zdrojmi, ktoré by ju, podľa názoru autora, mohli zmeniť na jednu z najbohatších na svete. Upozorňuje však, že nerastné bohatstvo Afganistanu môže byť tiež rizikom pre jeho bezpečnosť, resp. byť potencionálnym zdrojom konfliktov v budúcnosti. Rubin (2000) skúma ekonomiku Afganistanu ako závislú na produkcii ópia, ako centrum predaja zbraní, ako ekonomiku finančne podporovanú zo zahraničia najmä Dubajom a Pakistanom. Uvádza, že táto podpora umožnila kriminalizáciu nielen Talibanu, ale aj jeho protivníkov. Charakterizuje Afganistan ako slabý štát, kde treba zmeniť sociálne vzťahy. Autor uvádza, že k udržateľnému mieru nebude stačiť iba zastavenie bojov a podpísanie mierových zmlúv, ale predovšetkým transformácia ekonomiky a vybudovanie alternatívnych foriem pre zabezpečenie existencie jej obyvateľov. Giustozzi (2007) uvádza, že afganská vojnová ekonomika začala nadobúdať súčasnú podobu po roku 1992, keď si hlavní politicko-vojenský aktéri museli nájsť alternatívne zdroje príjmov. Medzinárodní sponzori prestali financovať ich aktivity. Tí istí aktéri sa začlenili do „mierového hospodárstva“ po oficiálnom skončení vojny v roku 2001. Autor uvádza, že tieto procesy sa podobajú vytváraniu „mafiaňských“ sietí, v ktorých zohráva dôležitú úlohu obchod s narkotikami. Zaoberá sa tiež problematikou korupcie a legitimizáciou nelegálne získaných finančných prostriedkov v Afganistane. Ďalší dvaja autori Muradi a Boz (2018) sa zaoberajú úlohou poľnohospodárstva v ekonomike krajiny a označujú ho za chrbtovú kosť ekonomiky. Analyzujú stav poľnohospodárskej produkcie v 34 afganských provinciách, zdôrazňujú, že po službách je toto odvetvie druhým najvýznamnejším prispievateľom k tvorbe HDP. Je to sektor, ktorý zamestnáva viac ako 60 % obyvateľov, charakterizujú ho ako sektor s veľkým počtom malých fariem a nízkou produktivitou práce. Adelkhah (2017) sa vo svojom článku zaoberá problematikou zahraničnej pomoci, ktorá bola od roku 2001 určená na (znovu) obnovu afganského štátu. Táto pomoc však posilnila etnicizáciu a konfesionalizáciu ekonomických a politických vzťahov. Takýto vývoj je však v úplnom rozpore s kritériami dobrej správy verejných vecí, ktoré požadovali poskytovatelia pomoci, ako uvádza autorka. Tradičné konflikty alebo konflikty identity sa v tomto procese znásobili. Autorka zdôrazňuje, že práve islamská radikalizácia a etnická polarizácia sú zodpovedné za sociálne a politické násilie v Afganistane. Podľa jej názoru procesy obnovy Afganistanu neviedli k transformácii spoločnosti a tradičné konflikty sa zakonzervovali.

Autori Eryigit a Shafaq (2021) analyzovali faktory ovplyvňujúce prílev priamych zahraničných investícií do krajiny. Skúmali účinky globalizačných indexov, hrubého domáceho produktu, objemu exportu a importu a výmenného kurzu národnej meny afgání voči americkému doláru. Vplyv týchto faktorov testovali s použitím troch regresných modelov. Výsledkom ich výskumu bolo konštatovanie, že globalizácia má štatisticky významný pozitívny vplyv na PZI, zatiaľ čo hrubý domáci produkt (HDP)

nemá štatisticky významný vplyv na PZI. Testovanie vplyvu stability výmenného kurzu na PZI viedlo k záveru, že aj táto premenná má štatisticky významný pozitívny vplyv na prílev PZI do Afganistanu.

3 DISKUSIA

Dňa 30. augusta 2021 bola ukončená 20-ročná americká a medzinárodná vojenská prítomnosť v Afganistane, ktorá mala pôvodne za úlohu fyzicky zlikvidovať Usámu bin Ládina, vodcu organizácie Al Káida a oslabiť jej vplyv (Tian, 2021). Táto úloha bola splnená dňa 2. mája 2011 (Zeidan, 2021). Americký vojenský kontingent v krajine dosiahol v tomto období maximum v objeme 100 000 vojakov (AP, 2016). Mesiac po zabití Usamu bin Ládina prezident Barack Obama oznámil, že USA znížia svoj vojenský kontingent o tretinu (CFR, 2021). Poslaním vojenského kontingentu po splnení prvej úlohy, bolo rýchle reagovanie na teroristické akcie a profesionálna príprava miestnej polície a armády. Aj po oslabení organizácie Al Káida zostalo pôsobiť v krajine hnutie Taliban a proamerická afganská vláda nikdy nekontrolovala viac ako dve tretiny provincií krajiny. Hnutie Taliban prešlo na partizánsku vojnu a kombinovalo teroristické akcie s vyjednávaniami s centrálnou vládou. Ekonomická základňa Talibanu tiež zotrvala. Väčšinu finančných tokov pre aktivity hnutia Taliban zabezpečovali tržby z ópiových plantáží. Od začiatku júla 2021, keď USA ukončili evakuáciu amerických vojsk z Afganistanu (kontrolovali situáciu v krajine dve desaťročia) sa pozornosť svetového spoločenstva sústredila na pokusy vyhodnotiť následky zavedenia kontroly nad celým územím Afganistanu hnutím Taliban (to OSN označila za teroristickú organizáciu). V ďalšom texte budeme analyzovať ekonomickú situáciu a jej očakávaný vývoj v Afganistane po prevzatí moci Talibanom.

S nástupom moci Talibanu bolo v Afganistane zavedené islamské právo šari'a. Jedným z najobávanejších očakávaných opatrení Talibanu bola zmena postavenia žien v spoločnosti. Predstavitelia Talibanu oznámili, že ženy budú mať v Afganistane priznané práva v súlade so šari'ou (Arwa, 2021). S nastolením islamského práva očakávajú politológovia a sociológovia v krajine humanitárnu katastrofu. Spolu s politickou krízou sa očakáva v Afganistane aj ekonomická kríza. Na svetovú ekonomiku nebude mať politická zmena v Afganistane zásadný vplyv, vzhľadom k ekonomickému potenciálu krajiny, ktorá sa podieľa iba 0,02 % na svetovom HDP s jeho absolútnou hodnotou 20 mld USD (O'Neill, 2021). Podiel krajiny na svetovom obchode je nízky, jej export dosahuje iba 870 mil. USD, t. j. 0,004 % a import 8 568 mil. USD, čo je 0,046 %. Prepojenie afganskej ekonomiky so svetovou ekonomikou je bezvýznamné. Pre porovnanie uvádzame podiel Afganistanu na svetovej populácii, ktorá predstavuje asi 0,5 % (Worldometers, 2021a).

3.1 Ekonomika

V ukazovateli HDP na obyvateľa sa Afganistan radí k najchudobnejším krajinám vo svete. Afganistan je agrárna krajina s nerozvinutým priemyslom. Na tvorbe hrubého domáceho produktu sa podieľa poľnohospodárstvo 25 %, priemyselná výroba 20 % a služby 55 % (Globaleedge, 2021). Zamestnanosť v krajine je sústredená na nízko produktívnom poľnohospodárstve, kde je pracuje 42 % (Globaleconomy, 2021) ekonomicky aktívneho obyvateľstva. V priemysle je zamestnaných necelých 20 % ekonomicky aktívneho obyvateľstva (Globaleconomy, 2021). Na služby pripadá 38 % zamestnaných. Súkromný sektor je veľmi obmedzený, jeho rozvoj je limitovaný nízkou úrovňou bezpečnosti, politickou nestabilitou, slabými inštitúciami a mimoriadne vysokou mierou korupcie. Slabosť inštitúcií a vlastníckych práv v krajine limituje dostup podnikateľov k financovaniu.

Od začiatku 21. storočia (2000 – 2020) sa zvýšil absolútny nominálny HDP Afganistanu z 2,46 mld. USD na 19,87 mld. USD, t. j. 8-násobne. HDP per capita sa zvýšil zo 114 USD na 509 USD, t. j. 4,5x (Countryeconomy, 2021a). V ukazovateli HDP per capita sa nachádza v celosvetovom meradle Afganistan na 168. mieste (Worldometers, 2021b). Podiel krajiny na tvorbe svetového HDP sa tak od roku 2001 do roku 2020 zvýšil z 0,07 % na 0,23 %. Pri tomto ukazovateli treba však zohľadniť poskytovanú rozsiahlu zahraničnú finančnú pomoc afganskej vláde. Hospodársky rast bol tiež stimulovaný rastom sféry služieb a poľnohospodárstva.

Tab. 1: Hospodársky rast v Afganistane

Rok	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Zmena v %	8,83	1,41	11,23	5,36	13,83	3,93	21,39	14,36	0,43
Rok	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Zmena v %	12,75	5,60	2,72	1,45	2,26	2,65	1,19	3,91	-1,93

Prameň: Macrotrends, 2021c.

Ekonomická situácia sa zhoršila, keď Taliban začal od roku 2014 obsadzovať územia a aktivizoval útoky na vojenské a civilné objekty. V rokoch 2007 – 2020 dosahoval počet obetí civilného obyvateľstva od 1 500 do 3 500 osôb ročne (Duffin, 2021). Zahraniční partneri začali znižovať poskytované granty. Znížila sa úroveň bezpečnosti a prehĺbila sa politická nestabilita. Dôvodom nestability boli aj sporné prezidentské voľby v roku 2014. Formovanie vlády národnej jednoty v súlade s neústavnou dohodou o rozdelení moci viedlo k administratívnym zlyháním a spomalilo pokračovanie reforiem. OECD upozornila vo svojej štúdii, že slabé štátne inštitúcie a vlastnícke práva obmedzujú prístup k finančným službám. Úverovanie súkromného sektora dosahuje iba 3,5 % HDP (OECD, 2019).

Poľnohospodárstvo. Poľnohospodárstvo Afganistanu predstavuje tradične významnú časť ekonomiky. Iba 12 % územia krajiny zaberá poľnohospodárska pôda

a 3 % územia sú zalesnené (Editors. 2021). Najproduktívnejšie pôdy sa nachádzajú na rovinách, v povodiach riek Amudarja, Kábul, Hari Rud, Murghab, Helmand (FAO, 2021). V 80. rokoch 20. storočia sa asi polovica ornej pôdy umelo zavlažovala. V 80. a 90. rokoch vojenské akcie značne poškodili zavlažovacie zariadenia a obrábanie polí sa stalo nebezpečným kvôli uloženým mínam v poľnohospodárskych oblastiach. Väčšina obrábanej pôdy patrí malým poľnohospodárom. Umelé hnojivá sa takmer nepoužívajú. Polovica poľnohospodárskej pôdy sa rok alebo i viac rokov necháva ležať ladom. Medzi kočovníkmi a poľnohospodármi sú vybudované tesné vzťahy, ktoré umožňujú, aby sa na poľnohospodárskej pôde pásol dobytok kočovníkov, čím sa zabezpečuje prirodzené hnojenie.

K najviac pestovaným potravinárskym plodinám patrí ryža, pšenica, kukurica a jačmeň. V živočíšnej výrobe je významná produkcia mäsa, mliečnych výrobkov a vlny. Do občianskej vojny bol Afganistan tretím najväčším exportérom karakulských koží. Tradične sa chovajú kozy, ťavy, kone, byvoly, somáre. Na báze tradičných surovín je rozvinutá ručná výroba kobercov.

Lesy sú sústredené vo východných provinciách Afganistanu. Rastú tam borovice, himalájske cédre, duby, olivy a rôzne druhy orechových plodín. Krajina má chronický nedostatok dreva. Napriek tomu sa drevo vyváža. Je jednoduchšie ho exportovať a dopravovať po riekach do Pakistanu, než prepravovať drevo do vzdialených častí Afganistanu.

Podľa údajov Svetovej banky nelegálny obchod s ópium zaberá centrálnu postavenie v afganskej ekonomike. V tomto sektore pracuje okolo 120 tisíc obyvateľov. Príjem z výroby a exportu opiátov sa odhaduje od 1,2 do 2,1 mld. USD, čo predstavuje od 6 % do 11 % HDP (RCT, 2021). V roku 2019 klesla cena ópia v porovnaní s rokom 2018 o 33 %, v dôsledku toho sa znížili oseedné plochy opiového maku o 38 %. Táto situácia nevedela k zvýšeniu chudoby u producentov ópia, pretože tržby z predchádzajúcich rokov im umožnili akumulovať úspory, vďaka ktorým diverzifikovali výrobu na iné druhy kultúr. V roku 2020 však došlo opäť k nárastu oseedných plôch o 37 % na 224 tisíc hektárov, čo je o 61 000 hektárov viac ako v prechádzajúcom roku. Produkcia ópia v roku 2020 dosiahla 6 300 ton (UNODC, 2021). Hlavným motívom produkcie ópia je absencia alternatívnych zdrojov príjmov, mierne zákonodarstvo v tejto oblasti a ľahký prístup k medzinárodným obchodným trasám. Nelegálne aktivity v afganskej ekonomike vrátane výroby a predaja opiátov oslabuje kontrolu štátu nad časťou ekonomiky a zbavuje štát potrebných príjmov.

Spracovateľský a ťažobný priemysel. V útrobach Afganistanu sa nachádzajú zásoby takmer 1 400 druhov nerastných surovín (Scarlat, 2015), z ktorých najvýznamnejšie sú železná ruda, mramor, medená ruda, zlato, bauxit, vzácne zeminy, kobalt, uhľovodíkové palivá, a i. (MOMP, 2021). Ročne Afganistan získava tržby z ťažby nerastných surovín a ich predaja asi 1 mld. USD. Hodnota zásob nerastných surovín sa v súčasnosti odhaduje na 1 trilión USD (Horowitz, 2021). Podľa niektorých

odhadov hodnota nerastných surovín nachádzajúcich sa na území Afganistanu má hodnotu až 3 trilióny USD (Sawe, 2019). Preto treba súhlasiť s názorom už spomenutého autora Dimitru Scarleta, že Afganistan dnes jedna z najchudobnejších krajín sveta, by sa mohla stať jednou z najbohatších krajín sveta, keby sa dostatočne efektívne využívalo jej nerastné bohatstvo. Predpokladá sa, že zásoby lítia, ktoré s nachádzajú v provincii Gazní, môžu byť najväčšie na svete (Sawe, 2019). Ťažobné spoločnosti v Afganistane svojvoľne využívajú nerastné zdroje krajiny, pričom do štátneho rozpočtu smerujú len malé alebo žiadne dane a licenčné poplatky. Získanie povolenia na ťažbu surovín je viazané na politický vplyv a korupciu. Ťažobné spoločnosti nesú veľmi nízku spoločenskú zodpovednosť a často sú v konflikte záujmov s miestnymi komunitami (Byrd a Noorani, 2014).

Priemyselná výroba je v Afganistane zastúpená najmä remeselnou výrobou a rozvíja sa tiež v malých a väčších výrobných fabrikách, ktoré sa budovali od 30. rokov 20. storočia. Spracovateľský priemysel je založený na spracovaní domácich surovín, ako je bavlna, vlna, drevo, koža, ovocie (Sawe, 2019). Od roku 1956 sa ekonomika Afganistanu rozvíjala v päťročných plánoch. Podporovaný bol štátny a nie súkromný sektor (Kamrany, 1962). Rozvíjal sa potravinársky, textilný, farmaceutický priemysel, priemysel stavebných hmôt a i.

Elektrickú energiu zabezpečujú prevažne vodné elektrárne, nasledujú plynové a elektrina sa vyrába aj z obnoviteľných zdrojov (Mukhtar, 2021).

3.2 Zapojenie Afganistanu do globálnej ekonomiky

Zapojenie ekonomiky Afganistanu do medzinárodnej deľby práce je veľmi obmedzené. Ekonomika krajiny vykazuje nízku medzinárodnú konkurencieschopnosť, ktorá vedie k chronickému deficitu zahraničnoobchodnej bilancie. V dôsledku mnohoročného vojenského konfliktu je ekonomika Afganistanu silne závislá na importe. Deficit zahraničnoobchodnej bilancie predstavuje asi štvrtinu hrubého domáceho produktu. V komoditnej štruktúre exportu sú zastúpené nerastné suroviny, najmä zlato, koža, vlna, bavlna, čerstvé a sušené ovocie, liečivé byliny, zelenina. Komoditná štruktúra exportu je rôznorodejšia, je zastúpená najmä potravinami, tabakom, benzínom, hotovými výrobkami. Najvýznamnejšími obchodnými partnermi sú Pakistan, India, Spojené arabské emiráty, USA a Čína.

Zahraniční investori neprejavovali o afganskú ekonomiku záujem. Situácia sa zmenila začiatkom 21. storočia, keď sa začal mierny prílev zahraničných investícií do krajiny. Za dve dekády 21. storočia bol najvýznamnejší rok 2005, keď zahraniční investori preinvestovali v Afganistane 27 mil. USD, čo bolo viac ako 4 % HDP krajiny. V roku 2020 dosiahol prílev zahraničných investícií do Afganistanu 23 mil. USD, s podielom na aktuálnom HDP vo výške 0,12 % (Macrotrends, 2021c). Doposiaľ zahraniční investori v Afganistane investovali najmä do poľnohospodárstva, výroby stavebných materiálov, telekomunikácií, dopravy, ťažby nerastných surovín,

energetiky, vodného hospodárstva a do pracovne intenzívnych výrobných odvetví (CAREC, 2021).

Afganistan za vlády Talibanu pravdepodobne nebude taký atraktívny pre zahraničných investorov. Napriek tomu, niektorí zahraniční investori môžu mať záujem o ťažbu nerastných surovín. Najväčší záujem o ťažbu nerastných surovín prejavila Čína, pre ktorú má Afganistan strategický význam. S odchodom amerických vojsk sa zvýšil ekonomický vplyv Číny v krajine (Azad, 2020). Významnú úlohu zohráva spoločná hranica oboch krajín. Čína má s Talibanom intenzívnejšie vzťahy. Má záujem na politickej stabilite v Afganistane, aby mohla využívať jeho nerastné bohatstvo. Čínske firmy potrebujú garancie bezpečnosti a riešenie problému s korupciou. Splnenie týchto podmienok môže priviesť Čínu k ťažbe surovín na území Afganistanu a bude tiež podmienkou pre budovanie Novej hodvábnej cesty cez územie Afganistanu. V minulosti Čína pripravovala spoluprácu pri využívaní ložísk ropy. Čína uplatňuje pri spolupráci s novou vládou v Afganistane pragmatický prístup. Spoločnosť China Metallurgical Group corp. podpísala kontrakt na ťažbu medi v krajine (GT, 2021). Čínske firmy vybudovali na objednávku medzinárodných organizácií niekoľko významných cestných komunikácií v Afganistane. Medzinárodné spoločenstvo trvá na tom, že využívanie nerastného bohatstva za vlády Talibanu musí byť neoddeliteľne spojené s požiadavkou na dodržiavanie ľudských práv, osobitne práv žien.

Vzhľadom na malý objem zahraničných investícií v Afganistane má situácia v tejto krajine minimálny vplyv na svetové burzy. Zahraničná zadlženosť je relatívne nízka v dôsledku obmedzeného prístupu k medzinárodným finančným trhom a v súčasnosti dosahuje okolo 3 mld. USD (Macrotrends, 2021b).

3.3 Nástup Talibanu a menová stabilita

Taliban získal vojenské víťazstvo a vládu nad celou krajinou. Teraz musí krajinu riadiť. Bývalý poskytovatelia finančnej pomoci uvažujú na Afganistan po nástupe Talibanu ekonomické sankcie, ako odpoveď na politickú realitu v krajine. Politickú nestabilitu sprevádza inflácia. Pred nástupom k moci Talibanu bola afganská mena afgání stabilná. Zmena vlády oslabil afgání na historické minimum. Od nástupu vlády Talibanu devalvovala národná mena zo 78 AFN/1 USD na 104 AFN/1 USD (XE, 2021) v priebehu štyroch mesiacov od septembra do decembra o 30 %.

Teoreticky by sa mohla centrálna banka pokúsiť obmedziť devalváciu podporením výmenného kurzu predajom svojich devízových rezerv. Krátko pred prevzatím moci Talibanom však USA zastavili dodávky dolárov do Afganistanu a zablokovali prístup k účtom afganskej vlády, ktoré sa nachádzajú v USA. Neskôr FED zmrazil aj prístup afganskej centrálnej banke k jej rezervám v USA, ktoré dosahujú sumu 9,5 mld. USD (Mohsin, 2021). Zmrazené boli i zlaté rezervy (22 ton) centrálnej banky Afganistanu, ktoré sa tiež nachádzajú v USA (Subramian, 2021).

Zmrazenie devízových rezerv odôvodňujú USA obavou, že by Taliban finančnými prostriedkami získanými predajom amerických obligácií, mohol nakúpiť zbrane. V deň prevzatia moci Talibanom sa na území Afganistanu nachádzalo 0,1 až 0,2 % jeho devízových rezerv (Boghani, 2021). Zmrazené devízové a zlaté rezervy nemôžu plniť úlohu takého stabilizátora, a preto afgáni môže iba pokračovať v poklese. V Afganistane možno očakávať obdobie hyperinflácie, ktoré bude mať negatívny dopad na obyvateľstvo.

3.4 Zahraničná finančná pomoc

Vďaka zahraničnej pomoci Afganistan dosahoval viac ako dve dekády 21. storočia rýchly ekonomický rast a zaznamenal zlepšenia v mnohých sociálnych ukazovateľoch. V rokoch 2001 až 2020 prúdila do Afganistanu nevojenská pomoc USA vo výške 150 miliárd USD a ďalšie miliardy dolárov od sedemdesiatich štátov a tridsiatich medzinárodných organizácií. Vďaka tejto pomoci bolo spolufinancované vzdelávanie, zdravotná starostlivosť, reforma verejnej správy a budovanie infraštruktúry ako napríklad výstavba škôl, nemocníc, cestných komunikácií, priehrad a iných veľkých stavebných projektov. Jedným z pozoruhodných výsledkov v oblasti vzdelávania bol nárast počtu študujúcich, ktorý sa zvýšil z 900 000 v roku 2001 na viac ako 9,5 milióna v roku 2020. Zahraničná pomoc prispela k výstavbe 20 000 základných škôl a prudko vzrástol aj počet univerzít. Počet Afgancov študujúcich na vysokých školách stúpol zo 7 000 v roku 2001 na približne 200 000 v roku 2019. V roku 2001 neštudovali na vysokých školách žiadne ženy, ale v roku 2019 ich bolo 54 861 (Conversation, 2021b).

Podľa údajov Svetovej banky toky finančnej pomoci začali klesať od roku 2009, keď predstavovali 100 % HDP na 43 % HDP v roku 2020 v dôsledku znižovania zahraničného vojenského kontingentu zo 130 tisíc vojakov v roku 2011 na približne 15 tisíc vojakov v roku 2020 (Lall, 2021). Znižovanie objemu grantov viedlo k redukcii sféry služieb a ďalšieho zhoršeniu situácie na trhu práce a k spomaleniu ekonomického rastu.

Treba uviesť, že asi 80 % príjmov štátneho rozpočtu Afganistanu pochádzalo v posledných dvoch dekádach z medzinárodných grantov (Landlay a Ali, 2021). Ekonomika Afganistanu je kriticky závislá na medzinárodnom financovaní, ktoré zahraniční donori od nástupu vlády Talibanu v Afganistane podmieňujú dodržiavaním ľudských práv, bojom s korupciou a mierovým usporiadaním vzťahov s teraz už bývalou vládou.

Niektorí donori už oznámili pozastavenie financovania ako napríklad Európska únia, ktorá plánovala Afganistanu poskytnúť v rokoch 2021 – 2027 finančnú pomoc v objeme 1,4 mld. USD. Finančná pomoc Európskej únie je viazaná na zabezpečenie právneho štátu, dodržiavanie ľudských práv a rodovú rovnosť (EC, 2021). Vtedajší nemecký minister zahraničných vecí Heiko Maas oznámil, že jeho krajina pozastaví

finančnú pomoc Afganistanu, ak bude zavedené v celom štáte islamské právo (Klingert, 2021). Generálny tajomník NATO Jens Stoltenberg tiež uviedol, že ani NATO neposkytne žiadnu pomoc Afganistanu, pretože ten už fakticky neexistuje (Feldscher, 2021). Za nelegitímnu označilo vládu Talibanu v Afganistane i Fínsko, Kanada. Zmrazenie finančnej pomoci skúmalo aj Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska. V novej situácii sa bude musieť Afganistan spoliehať na využívanie vnútorných zdrojov rastu.

4 ZÁVER

Afganistan je historicky označovaný za chudobnú a nestabilnú krajinu. Posledné desaťročia bola jeho ekonomika silne závislá na využívaní prírodných zdrojov a zahraničnej finančnej pomoci. V roku 2019 zahraničná finančná pomoc dosiahla štvrtinu HDP krajiny, čo umožňovalo krajine stabilný ekonomický rast. S príchodom novej vlády – vlády Talibanu, predpovedajú odborníci ekonomike Afganistanu krach. Je možné definovať niekoľko príčin tejto situácie. Zahraničná pomoc je podmienená dodržiavaním požiadaviek medzinárodného spoločenstva a to zabezpečením fungovania právneho štátu, dodržiavaním ľudské práv a bojom s korupciou. Realizáciou týchto podmienok by si Afganistan mohol zabezpečiť väčší záujem zahraničných investorov. Nerastné bohatstvo krajiny by mohlo čiastočne nahradiť absenciu zahraničnej pomoci. Pre zahraničných investorov je tiež dôležitá politická stabilita v krajine. Politická neistota brzdí afganskú ekonomiku. Pre efektívne fungovanie ekonomiky i spoločnosti by mal Afganistan uskutočniť mnohé ekonomické reformy i reformy verejnej správy. S nástupom Talibanu však táto otázka nie je na programe dňa. Henry Kerali, riaditeľ Svetovej banky pre Afganistan, upozornil na to, že je naliehavé zrýchliť tempo reforiem, aby sa dosiahol rýchlejší rast potrebný na zlepšenie životnej úrovne obyvateľov a zníženie chudoby (UNAMA, 2020).

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. ADELKHAH, F. (2017): Guerre et (re)construction de l'État en Afghanistan: conflits de tradition ou conflits de développement ?. In: *International Development Policy (Revue internationale de politique de développement)*, 2017, roč. 8.
2. AFP. (2021): Taliban announce creation of Islamic Emirate of Afghanistan. [Online.] In: *The Express Tribune*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://tribune.com.pk/story/2316353/taliban-announce-creation-of-islamic-emirate-of-afghanistan>>.
3. AP. (2016): A timeline of U.S. troop levels in Afghanistan since 2001. [Online.] In: *Military Times*, 2016. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: < <https://www.militarytimes.com/news/your-military/2016/07/06/a-timeline-of-u-s-troop-levels-in-afghanistan-since-2001/>>.

4. ARWA, I. (2021): Explainer: The Taliban and Islamic law in Afghanistan. [Online.] In: *Aljazeera*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://www.aljazeera.com/news/2021/8/23/hold-the-taliban-and-sharia-law-in-afghanistan>>.
5. AZAD, S. (2020): Chinese investment in Afghanistan. [Online.] In: *The Diplomat*, 2020. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://thediplomat.com/tag/chinese-investment-in-afghanistan/>>.
6. BOGHANI, P. (2021): 'Brink of Collapse': How Frozen Assets & Halted Foreign Aid Are Impacting the Afghan People. [Online.] In: *PBS*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://www.pbs.org/wgbh/frontline/article/taliban-takeover-how-frozen-assets-foreign-aid-impacts-afghanistan/>>.
7. BYRD, W. A. – NOORANI, J. (2014): Exploitation of Mineral Resources in Afghanistan. [Online.] In: *US Institute of Peace*, 2014. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://www.usip.org/publications/2014/12/exploitation-mineral-resources-afghanistan>>.
8. CAREC. (2021): FDI in Afghanistan. [Online.] In: *CAREC*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://www.carecprogram.org/uploads/FDI-in-Afghanistan.pdf>>.
9. CFR. (2021): The U.S. War in Afghanistan. [Online.] In: *Council on Foreign Relations*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://www.cfr.org/timeline/us-war-afghanistan>>.
10. CONVERSATION. (2021a): How ethnic and religious divides in Afghanistan are contributing to violence against minorities. [Online.] In: *The Conversation*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://theconversation.com/how-ethnic-and-religious-divides-in-afghanistan-are-contributing-to-violence-against-minorities-168059>>.
11. CONVERSATION. (2021b): What did billions in aid to Afghanistan accomplish? 5 questions answered. [Online.] In: *The Conversation*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://theconversation.com/what-did-billions-in-aid-to-afghanistan-accomplish-5-questions-answered-166804>>.
12. COUNTRYECONOMY. (2021a): Afghans GDP shrinks compared to previous year. [Online.] In: *Countryeconomy*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://countryeconomy.com/gdp/afghanistan>>.
13. COUNTRYECONOMY. (2021b): Population of Afghanistan goes up. [Online.] In: *Countryeconomy*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://countryeconomy.com/demography/population/afghanistan?year=2001>>.

14. DUFFIN, E. (2021): Civilian casualties due to combat in Afghanistan from 2007 to 2020. [Online.] In: *Statista*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://www.statista.com/statistics/266300/civilians-killed-in-afghanistan-since-2007/>>.
15. EC. (2021): Afghanistan. [Online.] In: *European Commission*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/international-partnerships/where-we-work/afghanistan_en>.
16. EDITORS. (2021): Agriculture and forestry. [Online.] In: *Britannica*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://www.britannica.com/place/Afghanistan/Political-process>>.
17. ERYIGIT, M. – SHAFAQ, A. Q. (2021): Factors Affecting Foreign Direct Investment: The Afghanistan Case. [Online.] In: *Studies of Applied Economics*, 2021, roč. 39, č. 2.
18. FAIZ, A. (2019): Learning from Afghanistan's Independence. [Online.] In: *Perspectives on History*, 2019. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://www.historians.org/publications-and-directories/perspectives-on-history/november-2019/learning-from-afghanistans-independence-afghans-liberated-themselves-in-1919-their-achievements-offer-us-lessons-today>>.
19. FAO. (2021): Country profiles. [Online.] In: *FAO*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://www.fao.org/3/W4356E/w4356e07.htm>>.
20. FELDSCHER, J. (2021): 'There Is No Afghan Government': NATO Stops Aid To Afghanistan As Taliban Take Over. [Online.] In: *DefenseOne*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://www.defenseone.com/threats/2021/08/there-no-afghan-government-nato-stops-aid-afghanistan-taliban-take-over/184586/>>.
21. GIUSTOZZI, A. (2007): War and Peace Economies of Afghanistan's Strongmen. In: *International Peacekeeping*, roč. 14, č. 1, s. 75-89.
22. GLOBALECONOMY. (2021): Afghanistan: Employment in agriculture. [Online.] In: *Globaleconomy*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <https://www.theglobaleconomy.com/Afghanistan/Employment_in_agriculture/>.
23. GLOBALEDGE. (2021): Afghanistan: Economy. [Online.] In: *Globaleedge*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://globaleedge.msu.edu/countries/afghanistan/economy>>.
24. GT. (2021): Chinese firms eye resumption of projects in Afghanistan amid power shift. [Online.] In: *Global Times*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://www.globaltimes.cn/page/202108/1231749.shtml>>.

25. HOROWITZ, J. (2021): The Taliban are sitting on \$1 trillion worth of minerals the world desperately needs. [Online.] In: *CNN*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://edition.cnn.com/2021/08/18/business/afghanistan-lithium-rare-earths-mining/index.html>>.
26. KAMRANY, N. H. (1962): The First Five-Year Plan of Afghanistan (1956-61): An Economic Evaluation. [Online.] In: Proquest, 1962. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://www.proquest.com/openview/2820b0165f6bf4cf4e661b4ebf1fdabc/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y>>.
27. KLINGERT, L. (2021): Foreign minister: Germany won't give aid to Afghanistan if Sharia law is enforced. In: *Politico*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <https://www.politico.eu/article/german-foreign-minister-germany-refuse-aid-afghanistan-enforcement-sharia-law-taliban-takeover/>>.
28. LANDLAY, J. – ALI, I. (2021): U.S., other aid cuts could imperil Afghan government -U.S. watchdog. In: *Reuters*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: < <https://www.reuters.com/article/usa-afghanistan-funding-int-idUSKBN2B72WJ>>.
29. LALL, R. R. (2021): As the West cuts aid lifelines, Afghanistan's real crisis looms. In: *Opendemocracy*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: < <https://www.opendemocracy.net/en/north-africa-west-asia/as-the-west-cuts-aid-lifelines-afghanistans-real-crisis-looms/>>.
30. LIBRARY OF CONGRESS. (2008): Country profile: Afghanistan. [Online.] In: *Library of Congress*, 2008. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://www.loc.gov/rr/frd/cs/profiles/Afghanistan.pdf>>.
31. LOFT, P. (2021): Afghanistan: Refugees and displaced people in 2021. [Online.] In: *House of Commons Library*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9296/CBP-9296.pdf>>.
32. MACROTRENDS. (2021a): Afghanistan External Debt 2006-2021. [Online.] In: *Macrotrends*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://www.macrotrends.net/countries/AFG/afghanistan/external-debt-stock>>.
33. MACROTRENDS. (2021b): Afghanistan Foreign Direct Investment 1970-2021. [Online.] In: *Macrotrends*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://www.macrotrends.net/countries/AFG/afghanistan/foreign-direct-investment>>.

34. MACROTRENDS. (2021c): Afghanistan GDP Growth Rate 2003-2021. [Online.] In: *Macrotrends*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://www.macrotrends.net/countries/AFG/afghanistan/gdp-growth-rate>>.
35. MACROTRENDS. (2021d): Afghanistan Rural Population 1960-2021. [Online.] In: *Macrotrends*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://www.macrotrends.net/countries/AFG/afghanistan/rural-population>>.
36. MOHSIN, S. (2021): U.S. Freezes Nearly \$9.5 Billion Afghanistan Central Bank Assets. [Online.] In: *Bloomberg*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-08-17/u-s-freezes-nearly-9-5-billion-afghanistan-central-bank-assets>>.
37. MOMP. (2019): Mining Sector Roadmap. [Online.] In: *MOMP*, 2019.[Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://momp.gov.af/sites/default/files/2020-07/MoMP%20Roadmap-1-merged.pdf>>.
38. MUKHTAR, M. (2021): Energy Sector: Investing In The Energy Sector. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<http://afghanistanembassy.org.uk/english/business-investment/energy-sector/>>.
39. MURADI, A. J. – BOZ, J. (2018): The contribution of Agriculture Sector in the Economy of Afghanistan. In: *International Journal of Scientific Research and Management*, 2018, roč. 6, č. 10.
40. O'NEILL, A. (2021): Global gross domestic product (GDP) at current prices from 1985 to 2026. [Online.] In: *Statista*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://www.statista.com/statistics/268750/global-gross-domestic-product-gdp/>>.
41. OECD. (2019): Boosting Private Sector Development and Entrepreneurship in Afghanistan. [Online.] In: *OECD*, 2019. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://www.oecd.org/countries/afghanistan/Boosting-Private-Sector-Development-and-Entrepreneurship-Afghanistan-2019-EN.pdf>>.
42. RCT. (2021): Afghanistan: How much opium is produced and what's the Taliban's record?. [Online.] In: *BBC*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://www.bbc.com/news/world-asia-58308494>>.
43. RUBIN, B. R. (2000): The Political Economy of War and Peace in Afghanistan. In: *World Development*, 2000, roč. 28, č. 10, s. 1789-1803.
44. SAWE, B. E. (2019): What Are The Biggest Industries In Afghanistan? [Online.] In: *Worldatlas*, 2019. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://www.worldatlas.com/articles/what-are-the-biggest-industries-in-afghanistan.html>>.

45. SCARLAT, D. (2015): Afghanistan Resource and the Perspective of a New Future. [Online.] In: *Revista Academiei Fortelor Terestre*, 2015. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <https://www.armyacademy.ro/reviste/rev4_2015/Scarlat.pdf>.
46. SUBRAMIAN, S. (2021): Afghanistan has 22 tons of gold in a New York vault. The Taliban can't touch it. [Online.] In: *QUARTZ*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://qz.com/2049375/taliban-cant-touch-afghanistans-gold-stored-away-in-the-us/>>.
47. TIAN, N. (2021): 20 years of US military aid to Afghanistan. [Online.] In: *SIPRI*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://www.sipri.org/commentary/topical-backgrounder/2021/20-years-us-military-aid-afghanistan>>.
48. UNAMA. (2020): 2020 Afghanistan Conference. [Online.] In: *UNAMA*, 2020. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <https://unama.unmissions.org/sites/default/files/v3_-_2020ac_side_event_3_economic_priorities_aid_effectiveness-nov19.pdf>.
49. UNODC. (2021): Afghanistan: 37 per cent increase in opium poppy cultivation in 2020, while researchers explore novel ways to collect data due to COVID-19. [Online.] In: *United Nations*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <https://www.unodc.org/unodc/en/frontpage/2021/May/afghanistan_-37-percent-increase-in-opium-poppy-cultivation-in-2020--while-researchers-explore-novel-ways-to-collect-data-due-to-covid-19.html>.
50. WEINBAUM, M. G. (2021): Afghanistan. [Online.] In: *Britannica*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://www.britannica.com/place/Afghanistan>>.
51. WORLDBANK. (2021a): GDP growth (annual %). [Online.] In: *Worldbank*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=AF>, >.
52. WORLDBANK. (2021b): GDP per capita (current US\$) – Afghanistan. [Online.] In: *Worldbank*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=AF>>.
53. WORLDBANK. (2021c): Land area (sq. km) – Afghanistan. [Online.] In: *Worldbank*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://data.worldbank.org/indicator/AG.LND.TOTL.K2?locations=AF>>.
54. WORLDOMETERS. (2021a): Afghanistan Population (Live). [Online.] In: *Worldometers*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://www.worldometers.info/world-population/afghanistan-population/>>.

55. WORLDOMETERS. (2021b): GDP per Capita. [Online.] In: *Worldometers*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://www.worldometers.info/gdp/gdp-per-capita/>>.
56. WPR. (2021): Afghanistan Population 2021 (Live). [Online.] In: *World Population Review*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://worldpopulationreview.com/countries/afghanistan-population>>.
57. XE. (2021): US Dollar to Afghan Afghani Exchange Rate Chart. [Online.] In: *XE*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://www.xe.com/currencycharts/?from=USD&to=AFN>>.
58. ZEIDAN, A. (2021): Osama bin Laden. [Online.] In: *Britannica*, 2021. [Citované 10.12.2021.] Dostupné na internete: <<https://www.britannica.com/biography/Osama-bin-Laden>>.